

Usklajevanje interesov gozdarstva in lovstva, zlasti v razmerah umiranja gozdov

Anton SIMONIČ*

Izvleček

Simonič, A.: Usklajevanje interesov gozdarstva in lovstva, zlasti v razmerah umiranja gozdov. *Gozdarski vestnik*, št. 4/1990. V slovenščini.

Prispevek podaja načelne poglede na usklajevanje interesov gozdarstva in lovstva ter temeljna izhodišča za njihovo usklajevanje. Posebno pozornost zahleva usklajevanje navedenih interesov v razmerah umiranja gozdov.

Synopsis

Simonič, A.: Coordinating of Interests in Forestry and Huntsmanship with the Emphasis on the Situation of the Dying back of Forests. *Gozdarski vestnik*, No. 4/1990. In Slovene.

The article presents the principle ideas on the coordinating of interests in forestry and huntsmanship and the basic suggestions for their coordination. Coordinating of the stated interests requires special attention in the situation of the dying back of forests.

1. UVOD IN NAČELNI POGLEDI

V zadnjem času je vse pogostejše in glasnejše slišati trditve o nasprotujočih si interesih gozda in divjadi. Neredko take trditve izzvenijo v zahtevo »gozd ali divjad,« kot bi šlo za dvojne nasprotujoči si drug drugega izključujoči pojmov. Kakor je mogoče razumeti razloge, ki porajajo takšne skrajne trditve in zahtevke, pa jih strokovno, z ekološkega gledišča, vendarle ni mogoče opredeliti drugače kot za neutemeljeno in strokovnemu reševanju vprašanj gozda in divjadi škodljivo demagogijo. V pretežnem številu primerov – ko ravno izjemoma ne gre za od drugod prinesene vrste – se namreč omenjene trditve nanašajo na gozd in divjad, ki sta po naravi že od davnine sestavna dela naših ekosistemov.

Če v tem primeru sploh smemo govoriti o interesih, je mogoča samo ugotovitev, da med gozdom iz rastlinskih vrst, ki so v njem od nekdanj in avtohtonim živalstvom,¹ med katerim so tudi vse vrste divjadi, ki v ta gozd po naravi sodijo, ni in ne more biti nasprotij. Gre namreč samo za rastlinske

in živalske sestavine iste ekosistemske življenjske skupnosti, ki jim uspevanje in trajno nemoten obstoj lahko zagotovi samo medsebojna dinamična naravna usklajenost. Ravno zaradi sposobnosti naravnih ekosistemov z lastnimi silami vzpostavljati in vzdrževati dinamična ravnovesja med svojimi sestavinami se je do današnjih dni lahko ohranjala pestrost tako različnih oblik življenja v naravi. Zato so interesi gozda in divjadi – kakor tudi vseh drugih oblik življenja v naravi in končno tudi človeka – lahko samo enaki in nikoli različni ali celo nasprotujoči si. Ta skupni interes je ohranitev naravnih ekosistemskih življenjskih skupnosti s prav vsemi oblikami življenja, ki vanje sodijo po naravi, usklajenimi med seboj tako, da druga drugi zagotavljajo obstoj. O nasprotujočih si interesih v pravnem pomenu besede je mogoče govoriti šele, ko začnejo s posameznimi sestavinami ekosistemov manipulirati različne človekove dejavnosti, samo glede na lastne ozke in kratkoročne cilje, ne oziraje se na posledice za trajni obstoj celotnega ekosistema.

*A. S., dipl. inž. gozd., Republiški komite za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, 61000 Ljubljana, Parmova 33, YU

¹ Avtohtone so vse rastlinske in živalske vrste, ki so na določenih rastiščih pri nas živele, ko so po preteku pleistocenske dobe nastopile današnje podnebne razmere, ne glede na to, če jih je in kdaj jih je na teh rastiščih kasneje zatrl človek.

skih skupnosti. Odkar so se začeli takšni posegi v naravo, se je začel življenjski prostor mnogih oblik življenja in tudi divjadi krčiti, njihove življenjske možnosti pa slabšati. Znatno delež je k temu prispevalo tudi gozdarstvo, ki je v gozdnem prostoru še do nedavna zasledovalo zgolj lesnoproizvodne cilje, večino drugih vlog gozda pa zanemarjalo. Ne glede na takšna dogajanja v gozdnem okolju pa si je lovstvo nenehno prizadevalo čim bolj razmnožiti – tudi na račun drugih oblik življenja v naravi – samo nekaj, za svoje namene posebno zanimivih vrst divjadi. V gozdnih ekosistemih so to bili predvsem rastlinojedi parkljarji. Njihovo številčnost in gostoto naseljenosti je lovstvo pogosto dvigalo ne glede na zmogljivosti rastlinstva za proizvodnjo njihove hrane in tudi ne upošteva je naravne življenjske zahteve teh vrst divjadi, na drugi strani pa je brezobzirno zatiralo vse mesojede v ekosistemih. Ob takšnem ravnanju lovstva in gozdarstva pa so se vse bolj krepili tudi negativni učinki drugih dejavnosti na gozdne ekosisteme.

Tako nam je postopoma uspelo skorajda povsod načeti, marsikod pa tudi popolnoma porušiti občutljiva naravna ravnotežja v ekosistemih, med njimi zlasti ravnotežje med rastiškimi proizvajalci in živalskimi porabniki hrane. Vrste, ki v naše gozdne ekosisteme po naravi sodijo, srnjad, jelenjad, ponekod celo gamsi, so zaradi preštevilčnosti začele na skrčenem življenjskem prostoru objedati vse, kar je bilo najti užitnega. Zato so nekatere rastlinske vrste začele izginjati iz svojih naravnih rastlinskih združb, prekomerno, nenehno ponavljajoče se objedanje mladja pa je marsikje onemogočilo naravno obnovo gozda in s tem ogrozilo obstoj gozdnih ekosistemov.

Ker niti gozdarstvo niti lovstvo kljub takemu dogajanju v naravi nista odstopala od svojih skrajnih ožjih ciljev, ob tem pa so naraščali tudi pritiski drugih dejavnosti na gozdni prostor, se je stanje gozdnih ekosistemov naglo slabšalo. Njihova sposobnost ponovnega vzpostavljanja načetega ravnotežja med svojimi sestavnimi deli z lastnimi silami je začela pešati. Kjerkoli je ta sposobnost močno opešala ali popolnoma ugasnila, so se stabilni gozdni ekosistemi, sposobni z vzdrževanjem naravnega ravnote-

žja zagotoviti trajni obstoj vsem življenjskim oblikam iz svojega sestava, spremenili v labilne skupnosti vrst, ki pogosto druga drugi – zato pa končno tudi same sebi – ogrožajo obstoj. V takšnih razmerah sta začela propadati tudi gozd in divjad – oba v enaki meri. Te razmere pa niso nastale zato, ker bi se naravne sestavine ekosistemov med seboj izključevale, ampak samo zato, ker so te sestavine postale žrtve manipulacij posameznih dejavnosti, ki so porušile njihova naravna medsebojna razmerja.

Tega dejstva ne more spremeniti niti opravičiti nobeno sklicevanje na pomembne cilje in takšno ali drugačno ekonomsko nujno ali celo sentimentalne razlage, s katerimi gozdarstvo in lovstvo neredko opravičujeta svoje nesmotrno ravnanje v naravi. Ne glede na namen, s katerim je bil storjen, ima vsak napačni poseg v naravo, ki nasprotuje zakonitostim njenega življenja, vedno in dosledno neljube posledice. Tudi rušenje naravnega ravnotežja med gozdom in divjadjo – naj bo zaradi interesov gozdarstva ali lovstva – vedno prizadene ekosistem kot celoto in ogrozi prav vse oblike njegovega življenja. Zato poleg drugega začneta propadati tudi gozd in divjad, kar prej ali slej prizadene tudi izpolnjevanje ciljev gozdarstva in lovstva, obenem pa tudi cilje drugih dejavnosti v naravnem prostoru.

Ker rušenje naravnega ravnotežja med gozdom in divjadjo vedno ogrozi vse oblike življenja v naravi in zato tudi človekove interese, je škodljivo in nedopustno. Kjerkoli je do porušitja tega ravnotežja že prišlo, pa ga je zaradi ohranitve življenja v naravi in interesov človeka nujno čimprej in v čim večji meri obnoviti. To pa je mogoče tako, da vse dejavnosti, ki posegajo v naravo, predvsem pa gozdarstvo in lovstvo, prenehajo z ravnanjem, ki to ravnotežje ruši in njegovi obnovi nasprotuje.

Za ponovno vzpostavljanje ter vzdrževanje naravnega ravnovesja v ekosistemih je torej nujno v okvirih, ki jih določajo ekološke zakonitosti življenja narave, med seboj uskladiti interese vseh dejavnosti, ki potekajo v naravnem prostoru. V gozdnem prostoru je pri obnavljanju in vzdrževanju ravnotežja med gozdom in divjadjo sicer nujno predvsem usklajevanje med gozdarstvom in

lovstvom, ne gre pa spregledati tudi vseh drugih dejavnosti, ki neredko v znatni meri vplivajo na življenje v gozdnih ekosistemih. Usklajevanje vedno zahteva od vseh teh dejavnosti tudi določena odstopanja od njihovih skrajnih ožjih ciljev. Vendar je takšno odstopanje nujno, ker zagotavlja, da bo izpolnjevanje ciljev – četudi manj skrajnih – nemoteno mogoče tudi v prihodnje.

Pri usklajevanju interesov v gozdnem prostoru bi moralo dosledno veljati načelo, da zaradi nobenega cilja – pa naj se trenutno kaže še tako pomembno – nikjer in nikoli ni dovoljeno iz ekosistema izločiti in uničiti prav nobene življenjske oblike – rastlinske ali živalske vrste – če vanj po naravi sodi. To naj velja tudi v današnjih razmerah, ko se zaradi naraščajočih zahtev sodobnega človeštva – nujnih in tudi manj nujnih – skoraj nikjer ni več mogoče v večji meri odpovedovati ciljem različnih dejavnosti in so si te, da bi svoje cilje dosegle, prisiljene dovoljevati tudi občutne spremembe v naravi. A v gozdnem prostoru, ki je kljub temu ostal prvobitni naravi še najbližji in ga želimo takšnega tudi ohraniti, se je pri spremembah zaradi doseganja ožjih ciljev posameznih dejavnosti nujno izogibati vsaj vsem skrajnostim. Zato je mogoče še nekako upravičiti in dovoliti kvečjemu količinsko prilagajanje zastopanosti posameznih vrst iz njegove ekosistemske življenjske skupnosti trenutnim ožjim ciljem posameznih dejavnosti, v nobenem primeru pa ne moremo dovoliti uničenja katere koli izmed njih.

Pri obnovljanju in vzdrževanju naravnih ravnotežij v gozdnih ekosistemih mora torej veljati načelo doslednega spoštovanja življenja narave, naj se to kaže v kateri koli obliki. To načelo je treba spoštovati tudi, če zahteva določena odstopanja pri izpolnjevanju trenutnih ciljev te druge dejavnosti, in tudi v primerih, če se nam ob današnjem znanju zdi določena živa vrsta za obstoj celote ekosistema nepomembna in mnogim dejavnostim škodljiva. Vse to še zdaleč ne pomeni, da je vrsta res tako nepomembna tudi po merilih narave in da se v prihodnje ne bo spremenilo tudi gledanje človeka nanjo. Zato nikoli in nikjer ne sme biti dovoljeno tehtanje obstoja katere koli žive vrste iz sestave ekosistema s kakršnimi koli ekonomskimi merili – pa naj bodo trenutno

še tako pomembna. Ekonomski interesi in merila se namreč nenehno spreminjajo, pomen ohranjene narave pa je za človeštvo iz dneva v dan večji. Uničenje katere koli oblike življenja, kjerkoli v naravi, je zato v popolnem nasprotju z današnjo civilizacijo in kulturo, vrhu tega pa pomeni popolno kapitulacijo znanja in strokovnosti. Dokazuje namreč, da človek vprašan, ki jih izziva v naravi, ne zna reševati drugače kot z nadaljnjim uničevanjem narave.

Vsi ti razlogi zahtevajo, da se pri prilagajanju številčnosti in zastopanosti vrst – rastlinskih in živalskih – interesom dejavnosti v gozdnih ekosistemih upoštevata spodnja in zgornja še dopustna meja. Te meje pa določajo ekološke zakonitosti naravnih ravnotežij v ekosistemih. Prilagajanje zato nikoli in z nobenim izgovorom ne sme prekoračiti tiste spodnje meje številčnosti in zastopanosti, ki živi vrsti še zagotavlja trajni obstoj in opravljanje njene naravne vloge v ekosistemu. Nič manj od zniževanja zastopanosti pa ni nevarno dviganje zastopanosti posameznih vrst zaradi interesov katere koli dejavnosti. Zato mora veljati za skrajno gornjo dopustno mejo dviganja zastopanosti tista številčnost, pri kateri vrsta še ne ogroža obstoja in normalnega uspevanja nobene izmed drugih v ekosistemu od narave prisotnih vrst. Da je za obstoj in nemoteno uspevanje mnogih oblik življenja v ekosistemu in za vzdrževanje ravnotežja izredno nevarno vnašanje vseh ekosistemu tujih vrst, rastlinskih in živalskih, je splošno znano. Zato takšno vnašanje tujih vrst z nobeno ekonomsko ali drugačno utemeljitvijo ne bi smelo biti dovoljeno. Kjerkoli pa že prej v ekosistem od drugod vnešene neavtohtone vrste ogrožajo naravno ravnotežje, ne bi smelo biti prav nobenih pomislov proti ponovnemu vzpostavljanju ravnotežja tudi s popolno odstranitvijo tuje vrste. Vnašanje tujih vrst v naše gozdne ekosisteme vedno pomeni potvarjanje narave, njihova odstranitev pa samo obnovo pravega stanja.

Skratka, prilagajanje zastopanosti živih vrst v ekosistemih interesom posameznih dejavnosti mora že zaradi trajno nemotenega izpolnjevanja lastnih ciljev spoštovati ekološke zakonitosti, ki ohranjajo ravnotežje v naravi. Zato ne sme rušiti naravne

sestave gozdnih življenjskih združb z vnašanjem tujih vrst, pri prilagajanju zastopanosti avtohtonih vrst svojim trenutnim ciljem pa paziti, da ne prekorači niti skrajne spodnje niti skrajne gornje meje zastopanosti, ob kateri je ravnotežje še mogoče. Ob tem pa se mora vsaka dejavnost tudi zavedati, da bo ravnotežje v ekosistemu toliko stabilnejše, kolikor bolj bo zastopanost posameznih vrst odmaknjena od skrajnih še dopustnih meja – zgornjih ali spodnjih.

Že pojem ravnotežja sam po sebi nakazuje, da takega stanja nikjer in še najmanj v naravi ni mogoče niti vzpostaviti niti vzdrževati z enostranskim delovanjem. Zato tudi ravnotežje v gozdnem ekosistemu ni mogoče vzpostaviti in vzdrževati zgolj z delovanjem in ukrepi v gozdnem okolju ali samo med divjadjo. Ker sta gozd in divjad samo sestavna dela iste ekosistemske celote, je ravnotežje med njima mogoče doseči samo z usklajenim delovanjem na oba dela hkrati.

Končno ne gre spregledati, da ravnotežje med gozdom in divjadjo v njuni ekosistemski življenjski skupnosti ne more biti statično, enkrat za vselej vzpostavljeno stanje. To je izključeno enostavno zato, ker so v ekosistemu zastopani tudi živi deli, kot sta živa gozd in divjad. Vse živo pa se zaradi izrazov življenja, kot so rojevanje, rast in umiranje, nenehno spreminja. S spreminjanjem vsega živega se spreminjajo tudi naravna ravnotežja med temi živimi deli. Zato je tudi prizadevanje za doseg in ohranitev ravnotežja nenehno prizadevanje, ki nikoli ne more biti končano. Zahteva namreč nenehno spreminjanje in ugotavljanje sprememb in dogajanj v naravi, nato pa temu ustrezno sprotno ukrepanje.

2. USKLAJEVANJE V KRITIČNIH RAZMERAH UMIRANJA GOZDOV

Že ko je za obnovo ravnotežja med gozdom in divjadjo zadostovalo usklajevanje gozdarstva in lovstva, ta naloga ni bila ne preprosta in ne lahka. Toliko težja pa je ta naloga danes, ko poleg interesov gozdarstva in lovstva pritiska na ravnotežje med gozdom in divjadjo še cela vrsta drugih neugodnih vplivov. Ker gre za posledice razvoja različnih gospodarskih dejavnosti in različnih načinov udejstvovanja sodob-

nega človeka v naravi, lahko te raznolike neugodne vplive poimenujemo s skupnim imenom pritiski civilizacije na naravo.

Na splošno so – ali pa so vsaj do nedavna še bili – pritiski civilizacije na naravo in še zlasti na gozdni prostor v Sloveniji manjši kot v razvitejših evropskih deželah. Zato smo njihove učinke na ravnotežje v naravi in še posebej na ravnotežje med gozdom in divjadjo pogosto spregledovali in zanemarjali. Ker pa vsi takšni pritiski naraščajo in se že znanim pridružijo še hujši novi, so se tudi pri nas že začele očitno kazati njihove negativne posledice v naravi. Zato jim moramo pri usklajevanju različnih interesov za obnovo in ohranjanje naravnega ravnotežja med gozdom in divjadjo nameniti vso pozornost.

Ponekod se – glede na tam delujoče gospodarske dejavnosti in načine udejstvovanja ljudi v naravi – pojavljajo zelo različni pritiski civilizacije na gozdni prostor in ravnotežje med gozdom in divjadjo. Nekateri so prostorsko omejeni in zato lokalnega pomena, drugi pa se pojavljajo pogostejše in prizadevajo tudi širši prostor. Zlasti slednji so pomembnejši in jih moramo vsaj bežno omeniti.

Na ravnotežje med gozdom in divjadjo zelo negativno deluje delitev ekološko zaokroženih območij z magistralnimi prometnicami. Naraščajoča gostota prometa – pri avtocestah pa kar dvojna ograja – marsikje ovira ali celo povsem prepreči naravne sezonske premike divjadi, da vseh drugih škodljivih učinkov na naravo niti ne omenjamo. Če so tako preprečeni stalni premiki divjadi iz okolišev, po katerih preživlja poletne mesece, v okoliše, kjer prezimuje, lahko to tudi brez drugih negativnih vplivov popolnoma poruši ravnotežje med gozdom in divjadjo. Čeprav bodo pri gradnji magistralnih prometnic vedno imeli prednost številni drugi dejavniki, bi vendarle morali pri njihovi gradnji v večji meri kot doslej upoštevati tudi učinke, ki jih bodo imeli na ravnotežje v naravi.

Ko že govorimo o prometnicah, pa se žal ni mogoče ogniti žalostni ugotovitvi, da tudi gozdarstvo vse prepogosto ne upošteva učinkov gradnje gozdnih cest in vlak na ravnotežje med gozdom in divjadjo. Sicer ne bi imeli toliko prometnic po najbolj od-

maknjenih gozdnih zakotjih, kjer bi jih neredko zlahka tudi pogrešali. A tudi kjer so za gospodarjenje z gozdom nepogrešljive, bi lahko marsikje potekale drugače. Ne bi smele biti brezobzirno speljane ravno prek gozdnih jas in lazov, da ob videzu krajine kvarijo še pasišča divjadi in s tem načenjajo njeno ravnotežje z gozdom. Prav potek prometnic po gozdnem prostoru pogosto priča, kako šibko je še ekološko mišljenje in naravovarstveno ravnanje celo med gozdarji, kjer bi ga upravičeno pričakovali v dokaj večji meri.

Še bolj kot z ustreznim potekom po gozdnem prostoru pa ogrožajo gozdne prometnice različna ravnotežja v naravi z odpiranjem gozdnega prostora sodobnemu motoriziranemu turizmu, izletništvu in najrazličnejšemu nabiralništvu. Ta udejstvovanja neredko prizadenejo življenjskim združbam težko neposredno in vedno še težjo posredno škodo. Z nemirom, ki ga vnašajo v prej tihi gozdni prostor, vedno močno prizadenejo tudi ravnotežje med gozdom in divjadjo. Zaradi nenehnega vznemirjanja je divjad prisiljena spremeniti svoj naravni življenjski, zlasti pa prehranski ritem v času in prostoru.

Divji prežvekovalci se namreč pasejo ves dan v določenih razmakih; ne samo zjutraj, zvečer in ponoči, ampak tudi podnevi. Če podnevi ne morejo na pašnik, morajo hrano, ki bi jo na njem dobili, nadomestiti s pašo po skritih in tihih gozdnih okoliših. Kaj to pomeni za gozdno mladje, ki jim je tam pogosto edina dostopna hrana, najbrž ni treba posebej razlagati. Če bi v večji meri kot doslej upoštevali življenjske zahteve divjadi pri poteku prometnic po gozdnem prostoru in ustrezno omejili nenadzorovano gibanje po vsej gozdni površini, bi to nedvomno občutno znižalo račun, ki ga je zaradi ravnotežja med gozdom in divjadjo vedno treba prej ali slej plačati.

Pospešena urbanizacija gozdnih robov, zlasti pa gradnja počitniških hišic zunaj naselij in celo po jasnih sredi gozdov zožuje življenjski prostor divjadi in ji preprečuje dostop na pasišča. Ker zato divjad v povečani meri izkorišča rastlinstvo na preostalih – torej predvsem gozdnih – površinah, tudi to načenenja in ruši ravnotežje med gozdom in divjadjo. Zato je o tem nujno razmišljati

pri izdelavi prostorskih in zazidalnih načrtov.

Vsem tem znanim pritiskom civilizacije na naravo, ki jih je s smotrnejšim ravnanjem sicer mogoče nekoliko omiliti, a jih zaradi današnjih človekovih zahtev ni mogoče popolnoma izključiti, se je pred nekaj desetletji pridružil še eden – umiranje gozdov. Zaradi emisij strupenih snovi v ozračje, ki se nato širijo in s padavinami ponovno vračajo na zemljo, je začelo odmiranje drevja na obsežnih površinah. Sprva občutljive vrste, zatem pa še bolj odporne, najprej stari primerki, potem mlajši. A to umiranje ne pomeni samo sušenja drevja, ampak obenem postopno propadanje vseh oblik življenja – rastlinskih in živalskih, od visoko razvitih, do enostavnih mikroorganizmov – ki so jim gozdne življenjske združbe pogoj za življenje. Med temi propadu zapisanimi življenjskimi oblikami niso izjema tudi vse vrste gozdne divjadi. Skratka, umiranje gozdov, ki se danes najbolj očitno kaže s sušenjem odraslega drevja, je postopna razgradnja gozdnih ekosistemov vse do končnega uničenja vseh njihovih življenjskih oblik. Uničenje gozdnih ekosistemov bi imelo daljnosežne posledice. Sprožilo bi erozijske procese in spremembe vodnih režimov, ki bi uničili današnje naravno okolje celih pokrajin. Propad naravnega okolja pa bi gotovo pomenil tudi propad današnje civilizacije, če ne človeštva. Kakor se vsaj še danes zdijo te končne posledice še precej odmaknjene, pa je iz dneva v dan več ljudi, ki se zavedajo, da bodo gotovo sledile, če umiranja gozdov ne bomo pravi čas preprečili. Primerov, ko je propadu gozdov sledil propad civilizacij, v zgodovini ne manjka. Zato pri reševanju vprašanja umiranja gozdov ni mogoče iskati kompromisnih rešitev, ki so včasih še nekako mogoče pri drugih pritiskih civilizacije na naravo. Mogoče ga je samo preprečiti – ali propasti.

Preprečiti pa je umiranje gozdov mogoče samo z radikalno omejitvijo ali s popolnim prenehanjem emisij strupenih snovi pri njihovih virih. Uveljavljanje tega spoznanja se marsikje po svetu že kaže v vse uspešnejšem izključevanju različnih virov onesnaževanja, žal pa zlasti v deželah s šibkejšim gospodarstvom še vse prepogosto, zaradi

znanih in neposrednih ekonomskih, socialnih in drugih težav, odlagajo izključevanje virov onesnaževanja, na račun nekoliko manj znanih in bolj odmaknjenih, a zato toliko hujših ekoloških težav. Te bodo zagotovo sledile, če bodo z izključevanjem virov onesnaževanja predolgo zavlačevali. Naravnost nerazumljivo pa je, da ponekod v gospodarsko zaostalih deželah, kljub grozečim posledicam za človeštvo, zaradi cenejših tehnologije in drugih trenutnih prihrankov vire onesnaževanja celo na novo odpirajo. Zaradi tega poteka izključevanje virov onesnaževanja še vedno zelo počasi. Prav povsod naraščajoči odpor proti onesnaževanju in uveljavljanje ekoloških gibanj, ki vse odločneje zahtevajo izključevanje virov onesnaževanja, pa vendarle budi upanje, da se bo v prihodnosti onesnaževanje vsaj postopno zmanjševalo, čeprav je čas, ko bo docela prenehalo, še daleč.

Gozdarstvu, ki samo o zapiranju virov onesnaževanja ne more odločati, preostaja v takšnih razmerah predvsem prizadevanje, da bi čim dlje ohranilo gozdne ekosisteme. Pri tem gre v bistvu za tekmo s časom — bomo lahko gozdove ohranili do takrat, ko bo širša družbena skupnost sposobna vsaj omejiti onesnaževanje. Brez dvoma je mogoče v tej tekmi zmagati samo, če čas do prenehanja onesnaževanja ne bo predolg. A ker onesnaževanja zagotovo ne bo mogoče izključiti prav kmalu, tudi od tega, če bomo lahko ohranjevali gozd dovolj časa.

Poleg onesnaženega ozračja pa ogrožajo življenje gozda še mnogi drugi negativni vplivi. Zlasti pri povezavi več takšnih vplivov se učinki stopnjujejo in pospešujejo propadanje gozda. Čim več takšnih negativnih vplivov je mogoče izključiti ali omejiti, tem več časa bo lahko gozd kljuboval preostalim. Zmanjšanje katerega koli izmed negativnih vplivov na najmanjšo možno mero pomeni ob enakem onesnaževanju ozračja določeno podaljšanje življenja gozda in s tem povečanje možnosti za njegovo preživetje. Ker gozdarstvo ne more samo odločati o izključevanju virov onesnaževanja, ki povzročajo umiranje gozdov, pa si je v tem večji meri dolžno prizadevati za omejitev vseh tistih negativnih vplivov, pri katerih to lahko doseže. Eden takih gozdu — še zlasti v kombinaciji z umiranjem —

izredno nevarnih vplivov, ki ga je mogoče v razmeroma kratkem času učinkovito omejiti, so tudi posledice porušenega ravnotežja med gozdom in divjadjo.

Strupene imisije s slabljenjem normalne odpornosti in stabilnosti gozdnih ekosistemov kot vse kaže poglabljajo tudi neuravnoteženost med rastlinskimi proizvajalci — in živalskimi porabniki hrane v teh življenjskih skupnostih. Čeprav to še ni raziskano in dokazano, je vendar mogoče domnevati, da kisle padavine, ki povzročajo umiranje občutljivih rastlinskih vrst in iz tal izpirajo baze, vplivajo tudi na kakovost prehrane divjadi. Znano pa je, da divjad pomanjkanje določenih rudnin v paši nadomešča s povečanim objedanjem globlje zakoreninjenih lesnatih rastlin. Vsekakor so se skupaj s pojavom umiranja gozdov marsikje začeli kazati pojavi neuravnoteženosti med gozdom in divjadjo. Kjer pa je bilo ravnotežje že prej porušeno, so se njegove hude posledice začele naglo stopnjevati. Morda ni zgolj naključje, da postaja opozarjanje na neuravnoteženost med gozdom in divjadjo vse pogostejše in glasnejše ravno v času, ki sovпада z začetki in širjenjem umiranja gozdov.

Res pa je za to lahko vzrok tudi dejstvo, da postajajo že sicer dovolj hude posledice prežiranega objedanja drevesnega mladja v kritičnih razmerah umiranja za obnovo gozdov še neprimerno usodnejše. Kolikor hitreje zaradi sušenja propada gornji sloj starega drevja, toliko nujnejša je pospešena obnova takih sestojev. Z gozdom neuravnotežena divjad pa to obnovo onemogoča bodisi, da mladje popase takoj, ko vzkali, bodisi, da mu z nenehnim objedanjem preprečuje rast v višino. V normalnih razmerah je takšne posledice, vsaj ponekod in deloma, še mogoče nekako blažiti z odlaganjem začetka pomlajevanja v prvih in s podaljševanjem pomladitvene dobe v drugih sestojih. V razmerah naglega umiranja gozdov pa za takšno odlaganje in zavlačevanje obnove enostavno ni več časa. Če gozda ni mogoče hitro obnoviti, je obsojen na propad.

Pospešena obnova umirajočih gozdov ni nujna samo iz gospodarskih razlogov, ampak predvsem zato, ker pomladitev gozdu celo ob nezmanjšanem onesnaževanju za

določen čas podaljša življenje. Na splošno namreč mlado drevje – tudi tako občutljivih vrst, kot je jelka – nekoliko uspešnejše kljubuje škodljivemu delovanju kislih padavin in drugim učinkom onesnaževanja od starejših sovrstnikov. Zato uspešna obnova podaljša gozdu življenje za tri do štiri desetletja. V življenju gozdnega ekosistema to sicer ni dolga doba, a vendar občutno poveča možnost, da se bodo v tem času – ki pomeni celo človeško generacijo – tudi razmere glede onesnaževanja končno spremenile. Ta možnost pa je že toliko pomembna, da bi jo bilo nedopustno zapraviti.

Onesnaženost ozračja prizadeva danes prav vse gozdove v Sloveniji, čeprav z različno opaznimi posledicami. Te posledice, ki se najbolj vidno kažejo pri sušenju drevja, so še posebej izrazite v gozdovih z višjim deležem iglavcev. Marsikje po teh gozdovih, še zlasti na Visokem krasu, kjer prevladuje občutljiva jelka, je umiranje drevja že dobilo razmerja prave elementarne nesreče. Kjerkoli sušenje drevja hitro napreduje, še posebej na labilnih kraških rastiščih, je edina rešitev pospešena in seveda uspešna obnova gozda. Na velikem delu površin teh naglo propadajočih gozdov pa naravno obnovo vsaj močno zadržuje ali tudi popolnoma izključuje neuravnoteženost gozda in divjadi. Zato ker je mogoče smrekove sadike na različne načine zaščititi, se gozdarstvo v takih primerih zateka k pogozdovanjem s smrekjo. Da to ni dobra rešitev – če sploh je rešitev – pa ni treba razlagati.

Stanje gozdov je v Sloveniji zaradi onesnaževanja ozračja že tako kritično, da zahteva takojšnje zmanjšanje vsaj tistih pritiskov, ki jih je mogoče omejiti. Zato je nujno takoj začeti tudi z usklajevanjem interesov in delovanja vseh dejavnosti, od katerih je odvisno ravnotežje med gozdom in divjadjo. Vzpostavljanje in vzdrževanje ravnotežja med gozdom in divjadjo bi bistveno izboljšalo stanje po gozdovih in povečalo možnosti za njihovo ohranitev. Vsako odlašanje pomeni odlaganje rešitve tega vprašanja na poznejši čas, ko bo propadanje tako napredovalo, da bo ohranitev gozda še bolj vprašljiva in možnosti za obstoj divjadi še manjše.

Še nobeden izmed drugih pritiskov civilizacije doslej ni v tolikšni meri in zlasti ne v takem obsegu prizadel ravnotežja med gozdom in divjadjo kot ravno pojav umiranja gozdov. Zato pri usklajevanju v teh razmerah sicer veljajo ista načela, izhodišča in ukrepi kot v običajnih okoliščinah, samo v še doslednejši in ostrejši obliki. Usklajevanje v teh kritičnih razmerah mora biti predvsem resno in strokovno delo. Tako pa ne more biti, če ne izhaja iz enako dobrega poznavanja ekoloških zakonitosti življenja gozda in divjadi.

Ko je že omenjena strokovnost usklajevanja, je treba enkrat tudi posebej opozoriti na vse tisto, kar ji je v škodo in ogroža uspešnost usklajevanja. Brez dvoma usklajevanju močno škodijo demagoški, strokovno vprašljivi nastopi zoper divjad, s katerimi na razpravah o usklajevanju in ob drugih priložnostih nastopajo tudi govorniki iz gozdarskih vrst. Iz takih nastopov, ki divjadi pripisujejo vse zlo v gozdu, celo takega, ki ga ni storila, je poleg sovraštva do tega dela žive narave ponavadi razbrati tudi dobro mero neznanja. Zato taki nastopi samo odbijajo vse, ki jim življenje narave v vseh oblikah resnično nekaj pomeni. Ravno slednji pa bi bili pri vzpostavljanju ravnotežja med gozdom in divjadjo pripravljeni dejansko sodelovati, če bi spoznali, da je to za ohranitev vsega živega – in ne samo drevja – v naravi nujno. Tako pa s takšnih nastopov odhajajo v prepričanju, da gozdarstvo z vsemi sredstvi samo brani svoje interese – tudi na račun življenja živali v naravi – in postajajo zagrizeni nasprotniki usklajevanja. Teh pa bi v kritičnih razmerah umiranja gozdov ne smelo več biti.

Tudi jalovo medsebojno obtoževanje med gozdarstvom in lovstvom, kdo je večji krivec za neuravnoteženost med gozdom in divjadjo, marsikje zavira usklajevanje. Tako obtoževanje je samo zapravljanje časa, ki ga ravno v razmerah umiranja gozdov ni na pretek. Ob vsem tem pa bi nepristranski sodnik krivdo za porušeno ravnotežje zlahka pravično dodelil v enakih deležih gozdarstvu in lovstvu – pa še bi je dovolj ostalo za vsako izmed drugih dejavnosti, ki posegajo v naravo. Ker pa namen usklajevanja ni obsodba krivca za stanje, ampak čimprej popraviti nezaželeno stanje, ugo-

tavljanje krivde sploh ni pomembno. Pomembno je samo natančno ugotoviti stanje gozda in divjadi.

To stanje je edino merodajno pri odločanju o tem, katerim interesom in v kolikšni meri se morajo posamezne dejavnosti odpovedati, da bo ravnotežje spet mogoče. Če naj bo ravnotežje vzpostavljeno v okvirih ekoloških zakonitosti – kar je edino mogoče – potem je nujno, da se vsaka izmed dejavnosti – ne glede na svoj ekonomski pomen – odpove delu svojih interesov na račun vzpostavljanja in vzdrževanja ravnotežja. Usklajevanje, pri katerem naj bi ena izmed dejavnosti odstopila malone vse svoje interese zato, da bi jih druga v celoti obdržala, se ne more imenovati usklajevanje – v tem primeru pa tudi spoštovanje ekoloških zakonitosti ni več mogoče. Ob tem pa je nujno posebej opozoriti, da je pojav umiranja gozdov že sam po sebi nagnil tehniko močno v škodo interesov lovstva, če si to prizadeva za veliko številčnost divjadi. V razmerah umiranja gozdov so taki interesi lovstva popolnoma v nasprotju z interesom divjadi. Pogoji za trajno ohranitev divjadi je ohranitev gozda, tega pa (pre)številčna divjad uničuje.

Zlasti v kritičnih razmerah umiranja gozdov si ni več mogoče privoščiti deklarativnega usklajevanja. Neredko so bili pri nas zapisani okvirni ukrepi usklajevanja (zlasti med gozdarstvom in lovstvom). Obe dejavnosti sta soglasno ugotovili, kako nujno je usklajevanje in zapisane ukrepe sprejeli. Ob tem pa si je vsaka od dejavnosti usklajevanje zamišljala po svoje in temu ustrezno po svoje ukrepala. Zato je pri usklajevanju nujno vse ukrepe in naloge posamezne dejavnosti jasno in do podrobnosti opredeliti, nato pa njihovo izvrševanje sproti nadzorovati.

Usklajevanje različnih interesov zato, da bi vzpostavili, potem pa vzdrževali naravno ravnotežje med gozdom in divjadjo, je v vseh okoliščinah, še zlasti pa v razmerah umiranja gozdov, zahtevno strokovno delo, za katerega ni mogoče dajati splošnoveljavnih receptov. Pač pa je pogoj za uspešno usklajevanje temeljito znanje o gozdu in vsaki posamezni vrsti divjadi ob poznavanju v literaturi opisanih izkušenj o načinih in poteh usklajevanja v različnih okoliščinah.

To znanje je treba z dobro mero inventivnosti, odločnosti in odgovornosti prilagoditi stanju v naravi ob vsakem primeru posebej.

Končno pa je nujno poudariti, da z nobenim usklajevanjem ni mogoče preprečiti umiranja gozdov. Usklajevanje je v zvezi z umiranjem gozdov samo pripomoček za pridobivanje časa na poti do izključitve virov onesnaževanja. Če do zmanjšanja onesnaževanja ne bo prišlo ob pravem času, bodo tudi vsa prizadevanja za vzpostavljeno ravnotežja med gozdom in divjadjo zaman.

3. TEMELJNA IZHODIŠČA USKLAJEVANJA

Za obnavljanje ravnotežij med gozdom in divjadjo z usklajevanjem različnih interesov v najrazličnejših naravnih in gospodarskih okoliščinah, prav zagotovo, kot je že omenjeno, ni mogoče dajati splošnoveljavnih navodil in receptov za ravnanje. Pač pa je mogoče na uvodoma omenjenih načelih izoblikovati nekaj jasnih in načelnih temeljnih izhodišč kot vodilo usklajevanju, ki naj bo v različnih okoliščinah čim bolj uspešno. Ta temeljna izhodišča naj bi že vnaprej izključila mnoge dvome in nejasnosti, s katerimi se usklajevanje v praksi pogosto srečuje. S tem bi bili preprečeni zlasti pogosti in nepotrebni spori, ki nastajajo pri usklajevanju ravno zaradi različnih pogledov posameznih dejavnosti na vprašanja, ki bi morala biti že vnaprej docela jasna. Med drugim lahko jasna temeljna izhodišča izključijo tudi dvojna merila pri reševanju istega vprašanja, ki niso redka prav pri gozdarjih, ki pogosto v isti osebi nastopajo enkrat kot zagovorniki gozdarskih in drugič lovskih interesov. Zato se ne bo odveč seznaniti s temeljnimi izhodišči usklajevanja:

3.1. Spoštovati je treba ekološke zakonitosti naravnih življenjskih skupnosti. Ravnati se moramo po ekoloških zakonih

Glavno vodilo in odločujoče merilo pri usklajevanju različnih interesov v istem naravnem prostoru morajo biti ekološke zakonitosti, po katerih se ravna življenje v življenjskih skupnostih v prosti naravi. Samo na podlagi teh zakonitosti je namreč mo-

goče v gozdnih ekosistemih vzpostavljati in trajno vzdrževati ravnotežja med gozdom (proizvajalcem hrane) in divjadjo (porabnikom hrane), da bi v interesu človeka lahko trajno ohranjali vse različne oblike življenja v prirodi. Prav ekološke zakonitosti pa so tudi edino objektivno merilo, ki nepristransko izključuje prednostno razvrščanje dejavnosti in interesov, predvsem glede na njihov trenutni ekonomski pomen. Zato omogoča dosledno spoštovanje ekoloških zakonitosti v vseh različnih okoliščinah vedno najti za vse dejavnosti sprejemljive rešitve spornih vprašanj.

3.2. Ohraniti je treba vsako rastlinsko in živalsko vrsto, ki po naravi sodi v dano življenjsko skupnost

Spoštovanje ekoloških zakonitosti zahteva na prvem mestu dosledno spoštovanje pravice do obstoja prav vsake izmed mnogih oblik življenja v naravi. Te zakonitosti namreč priznavajo pravico trajnega obstoja prav vsaki izmed mnogih rastlinskih in živalskih vrst na prostoru, v katerega po naravi sodi. Zato pri usklajevanju ni dopustno spornih vprašanj v nobenem primeru reševati z zatiranjem ali uničenjem katerekoli izmed avtohtonih živih vrst, naj bo rastlinska ali živalska. Teh vrst ni dopustno uničevati, niti, kjer so se vse do danes v naravi ohranile, niti, kjer so se, nekoč zatrite, kasneje ponovno naselile, bodisi same ali s pomočjo človeka. Glede na to tudi omejevanja današnjega širjenja avtohtonih vrst na prostore, kjer so nekoč že živele, z zgolj ekonomskimi utemeljitvami, ni mogoče uskladiti niti z ekološkimi zakonitostmi, niti s sodobnimi prizadevanji za ohranitev vseh oblik prvobitnega življenja, kjerkoli je to v naravi še mogoče. Vrnitev avtohtone vrste na prostor, v katerem je od narave nekoč že živela, šteje danes v vsakem primeru za zaželeno rekonstrukcijo prvobitne prirode.

3.3. Tujim rastlinskim in živalskim vrstam ni mesta v gozdu

V popolnem nasprotju z ekološkimi zakonitostmi in vsemi sodobnimi načeli varstva narave pa je vnašanje in naseljevanje tujih, neavtohtonih vrst v ekosisteme, kjer od narave niso živele. Te tuje, neavtohtone vrste, bodisi rastlinske ali živalske, ostanejo

v življenjskih skupnostih nevaren tujek, ki lahko vedno poruši njihovo naravno ravnotežje v škodo mnogih avtohtonih vrst. Zato se življenjske združbe takšnih tujkov tudi same branijo. Tako rastlinojedi še posebej intenzivno objedajo in na druge načine poškodujejo v naše rastlinske združbe vnešeno tuje drevje, mesojede vrste – če so seveda prisotne – pa lovijo predvsem neavtohtone, od drugod prinesene vrste divjadi, dokler jih ne zatrejo. Ker je to naraven pojav – posledic, ki jih avtohtone prizadejejo tujim, od drugod prinešenim vrstam, ni mogoče škodi za škodo. Še zlasti nedopustno pa je zaradi takšnih posledic na tujih vrstah kakorkoli preganjati ali zatirati avtohtone vrste. Pač pa v primerih, ko tuje, neavtohtone vrste ogrožajo naravno ravnotežje na škodo avtohtonih, ne bi smelo biti prav nikakih pomislekov zoper popolno izločitev tujcev iz skupnosti, v katero ne sodijo. Izločitev neavtohtone vrste iz skupnosti, kjer ji od narave ni mesto, je samo zaželeno rekonstrukcija prvobitnega stanja v samovoljno potvorjeni prirodi. Zadnji čas bi tudi že bil potvarjanje narave z vnašanjem tujih vrst z zakonom prepovedati.

3.4. Populacije porabnikov hrane morajo biti prilagojene zmožnostim rastlinstva – proizvajalca hrane

Ena temeljnih ekoloških zakonitosti, ki omogoča trajni obstoj vsem tako različnim oblikam življenja v življenjskih skupnostih prirode, zahteva brezpogojno prilagoditev porabnikov hrane možnostim za preživetje, ki jim jih trajno, brez vsake nevarnosti za lastno nemoteno uspevanje in obstoj lahko dajejo proizvajalci njihove hrane. Zaradi svoje sposobnosti v procesu fotosinteze iz anorganskih graditi organske snovi, s katerimi se preživljajo vsa druga živa bitja, je rastlinstvo temelj vsega življenja v ekosistemih. V gozdnih ekosistemih je torej rastlinstvo od talne zarasti do najvišjega drevja tisto, ki zagotavlja prehrano in daje vse druge življenjske možnosti najrazličnejšim na gozd navezanim oblikam življenja z vsemi vrstami gozdne divjadi vred. Propadanju gozdnega rastlinstva zato neogibno sledi propadanje vseh drugih oblik z njim

pogojenega življenja in uničenje gozda pomeni konec življenja tudi za vso gozdno divjad. Zato populacije rastlinojede divjadi številčno in po sestavi nikoli ne bi smele priti v stanje, pri katerem ogrožajo svoj rastlinski temelj obstoja. Da do takega stanja ne pride, skrbijo v prvobitnih naravnih razmerah notranje silnice samih ekosistemov. V današnjih gozdnih ekosistemih pa zaradi spremenjenih razmerij med rastlinskimi združbami in vrstami, kot tudi zaradi okrnjenih prehranjevalnih verig, iz katerih so ponavadi izločeni ravno najpomembnejši mesojedi, populacije parkljaste rastlinojede divjadi ob nenaravni sestavi pogosto tako narastejo, da začno resno ogrožati gozdno rastlinstvo. Poleg obstoja gozda in ciljev gozdarstva s tem vedno ogrozijo tudi lastni trajni obstoj. S pretiranim izkoriščanjem rastlinstva si namreč rastlinojedi v takih primerih začno sami zniževati najprej kakovost, zatem pa še količino naravne hrane in zato postopno propadajo. Da je temu res tako, najbolje dokazuje upadanje njihove telesne razvitosti in prirastka ter nazadovanje življenjske sposobnosti zaradi širjenja boleznih in parazitov, ki običajno vedno spremlja propadanje gozda. Ker zaradi dolgotrajnega delovanja človeka spremenjeni in z njegovimi današnjimi zahtevami obremenjeni gozdni ekosistemi niso več sposobni z lastnimi silnicami izravnati neravnovesja med gozdom in divjadjo, je v takšnih primerih prisiljen posredovati človek. Z odstrelom mora začeti uravnavati številčnost in sestavo populacij rastlinojede divjadi. Takšen poseg v populacije divjadi je s pogojem, da je odstrel izpeljan strokovno, vedno enako v korist ohranitve gozda in divjadi.

3.5. Brez znižanja številčnosti rastlinojedov ni usklajevanja porušenega ravnotežja med gozdom in divjadjo

Ker v znatni meri zadeva interese lovstva, je pri usklajevanju interesov z gozdarstvom in kmetijstvom največ sporov okrog vprašanja uravnavanja številčnosti divjadi. Ne glede, kako je zaradi trajne ohranitve gozda in divjadi nujno, se lovstvo običajno vedno upira vsakemu občutnejšemu zniža-

nju številčnosti divjadi. Iz tega je videti, da interesi lovstva še zdaleč niso istovetni z interesi divjadi in njenega življenjskega okolja. Čeprav se za lovce sliši neprijetno, pa je vendarle nujno enkrat povsem jasno poudariti, da je ravno zaradi ohranitve gozda in vse njegove divjadi, občutno znižanje populacij rastlinojedov v vseh primerih porušenega ravnotežja med njimi in gozdom nujnost, ki se ji ni mogoče izogniti. To je eden osnovnih ukrepov, brez katerega si resnega prizadevanja za obnovo ravnotežja med gozdom in divjadjo ni mogoče niti zamisliti. Občutnega znižanja številčnosti rastlinojedov pri obnavljanju ravnotežja ni mogoče nadomestiti z nobenim drugim ukrepom. Je namreč pogoj, ki mora biti brezpogojno izpolnjen, da bi se izčrpano rastlinstvo v gozdnem ekosistemu lahko ponovno opomoglo in tudi zato, da bi bilo v naravi dane življenjske možnosti divjadi sploh mogoče začeti izboljševati z ustreznimi biotehničnimi deli. Vsa ta za ohranitev gozda in divjadi nujna prizadevanja sicer preštevilčni rastlinojedi sproti onemogočijo. Pri zniževanju z gozdom močno neuravnotežene populacije parkljaste divjadi je potrebno upoštevati, da je njena številčnost ponavadi visoko celo nad številčnostjo, ki je lovstvu potrebna za minimalno zadovoljevanje njegovih interesov. Ta za zmerno zadovoljevanje interesov lovstva še zadostna številčnost pa je ravno tako višja od minimalne, ki je potrebna za trajno zagotovljeni obstoj populacije določene vrste divjadi. Zato tudi radikalno znižanje z gozdom neuravnotežene populacije divjadi – s pogojem, da je izvršeno strokovno – še zdaleč ne pomeni zatiranja divjadi, kot skušajo lovci prikazati nepoučeni javnosti vsak odločnejši poseg v številčnost divjadi. Ker sta, kot že rečeno, številčnost z gozdom neuravnotežene in za trajni obstoj populacije minimalno potrebna številčnost med seboj ločeni s širokim razponom, doseže strokovni odstrel ravnovesje z izboljšanjem stanja v gozdu in pri divjadi ponavadi že znatno prej, kot se številčnost populacije minimalni sploh približa. Zato tak strokovni poseg z odstrelom obstoja divjadi sploh ne ogroža, pač pa ob gozdu rešuje tudi divjad živetarjenja in postopnega propadanja v pregosto naseljenih populacijah. Da je go-

zdu in divjadi v prid, pa mora biti poseg v številčnost, kot je že omenjeno, strokoven. To pomeni, da se mora ravnati po vestno ugotovljenih, objektivnih kazalcih (bioindikatorjih) stanja na rastlinstvu in na divjadi, ob tem pa se dosledno držati tudi ustrezne sestave odstrela po razmerju med spoloma in po zastopanosti starostnih skupin. A tudi v primerih, ko je potrebno številčnost divjadi znižati prav na minimum, ki ravno še zagotavlja obstoj populacije, moramo imeti pred očmi, da moramo rešiti najprej gozd, če želimo ohraniti divjad, kakor tudi to, da je ob prirastnem potencialu naših parkljastih vrst divjadi mogoče njihove populacije številčno ponovno dvigniti že v nekaj letih, medtem ko zahteva obnova gozda cela desetletja, če ne kar stoletja, kolikor ga je v prvotni obliki obnoviti sploh mogoče.

3.6. Skrb za pravilno sestavo populacij po spolu in starosti je prav tako pomembna kot za njihovo ustrezno številčnost

Za uravnoteženost populacije divjadi z njenim gozdnim življenjskim okoljem je v enaki meri kot številčnost pomembna tudi njena sestava glede razmerja med spoloma in zastopanosti starostnih skupin. Če vemo, koliko več hrane na enoto telesne teže rabijo doječe samice in divjad v razvoju in če računamo, koliko višji je letni prirastek populacije, v kateri prevladujejo samice, s tem pa tudi obremenitev okolja z mlado razvijajočo se divjadjo, postane pomen sestave populacije docela razumljiv. Zlasti gozdarji pogosto vso pozornost usmerjajo izključno na številčnost populacij divjadi, ob tem pa povsem spregledujejo njihovo nič manj pomembno sestavo. Sestavo populacij v današnjih ekosistemih poleg naravnih dejavnikov oblikuje predvsem odstrel. Zato je ena pomembnih nalog usklajevanja poleg zadosti visokega odstrela zahtevati tudi strogo po vzoru narave sestavljen odstrel. Po tem vzoru pa je odstrel iz populacije parkljaste divjadi sestavljen samo tedaj, če v njem nad polovico vseh odstreljenih živali predstavljajo mlade živali – v prvem in drugem življenjskem letu – in če samice prevladujejo nad samci. Obratno sestava odstrela, s prenizkim deležem mlade divjadi in samic in previsokim deležem odraslih,

zlasti samcev, zagotovo že v nekaj letih poruši ravnotežje med populacijo parkljaste divjadi in njenim gozdnim okoljem. Zato je pri usklajevanju nujno nameniti sestavi letnih odstrelov parkljaste divjadi najmanj toliko, ali bolje, celo nekaj več pozornosti kot njihovi številčni višini.

3.7. Mesojede živali so nujna prвина uravnoteženih ekosistemov

V prvobitnih razmerah neokrnjenih naravnih ekosistemov imajo pri vzdrževanju ravnotežij med rastlinskimi proizvajalci in rastlinojedimi porabniki hrane (porabniki prve stopnje) zelo pomembno vlogo mesojedi plenilci (porabniki druge in višjih stopenj). Žal pa je človek zaradi konkurence pri svojih lovskih in živinorejskih interesih po mnogih ekosistemih že dolgo tega močno znižal njihovo številčnost ali jih tudi docela zatrl; zlasti velike plenilce kot so medved, volk in ris. Na ta način je samovoljno odrezal zadnji člen naravne prehranjevalne verige – na veliko škodo ravnotežja velike rastlinojede divjadi z njeno rastlinsko prehransko osnovo. Čeprav si je domišljjal, da kot lovec z odstrelom lahko popolnoma nadomesti zatrti mesojede, se je izkazalo, da temu sploh ni tako. Danes vemo, da človek ni sposoben nadomestiti delovanja plenilcev niti pri uravnavanju številčnosti rastlinojedov (vedno odstrel ali preveč ali premalo), kaj šele pri oblikovanju naravne sestave populacij in selekciji njihovih živali po življenjskih sposobnostih.

Ravno zato si v zadnjih dveh desetletjih marsikod v Evropi prizadevajo za ponovno naselitev velikih zveri. Pri nas so razmere glede velikih plenilcev neprimerno ugodnejše kot marsikje drugod v Evropi. Na znatnem delu gozdnih površin še živita medved in volk, ki ju pri nas nikoli niso docela zatrli. Kot nikjer drugje v Evropi je uspela ponovna naselitev risa (l. 1973), njegovo naglo širjenje po slovenskih gozdovih pa kaže, da naravne okoliščine pri nas še marsikje dopuščajo obstoj velikih plenilcev – če jih ne bi preganjali z odstrelom. Žal pa se naše gozdarstvo kljub vsem težavam s parkljasto divjadjo doslej niti za ohranitev niti za širjenje mesojedih pomočnikov pri usklajevanju tako rekoč sploh ni

zmenilo. Tako za ohranitev medveda kot za naselitev risa in delno zavarovanje volka gre pri nas zasluga napredno mislečemu delu lovstva. Ta prizadevanja pa so vedno zadevala na močan odpor konservativnih sil v lovstvu, ki je skušal mesojede, če že ne uničiti, pa vsaj omejiti na čim manjšo površino in številčnost. Ker bi prisotnost velikih plenilcev bistveno pripomogla k obnovi ravnotežja med gozdom in rastlinojedi, bi bil v razmerah umiranja gozdov že skrajni čas, da bi ravno gozdarstvo odločno podprlo prizadevanja naprednega dela lovstva za varovanje in širjenje mesojedih vrst po območjih, kjer koli še lahko živijo.

3.8. Usklajevanje mora zajeti vse dele gozdnega ekosistema

Gozd in divjad sta naravna sestavna dela iste ekosistemske življenjske skupnosti. Poleg tega, da ima divjad nesporno domovinsko pravico na vsej površini gozdov, v katere po naravi sodi, to tudi pomeni, da ravnotežja med gozdom in divjadjo ni mogoče in tudi ni dopustno vzpostavljati samo z enostranskim ukrepanjem med divjadjo, ne da bi obenem ustrezno ukrepali še v njenem gozdnem okolju. Tako kot o resnem usklajevanju ne more biti govora brez znižanja številčnosti divjadi, tako tudi ne more biti usklajevanja brez ukrepanja za ohranitev in izboljšanje življenjskih, še zlasti prehranskih možnosti divjadi v gozdu. Ob tem je potrebno upoštevati, da je vse, kar ohranja in izboljšuje življenjske možnosti divjadi, v enaki meri namenjeno tudi ohranitvi in izboljšanju življenjskih možnosti mnogih drugih živalskih vrst, od žuželk do ptic in sesalcev, brez katerih si gozda v pravem pomenu te besede ni mogoče niti zamisliti.

Usklajevanje je predvsem dolžno s prilagajanjem vseh posegov v gozd učinkovito poskrbeti za ohranitev že obstoječih življenjskih možnosti divjadi na celotni gozdni površini. Prav tem že danim možnostim za življenje mora usklajevanje prilagoditi – številčno in po sestavi – populacije rastlinojedih vrst divjadi. Šele ko je to doseženo, je mogoče pričeti še z izboljševanjem življenjskih možnosti divjadi z biotehničnimi in drugimi ukrepi. Vzpostavljane ravnotežja z zniževanjem številčnosti divjadi, ob istoča-

snem krčenju že obstoječih življenjskih možnosti te divjadi, ni mogoče imenovati usklajevanje. Na ta način ni mogoče vzpostaviti ravnotežja, dokler divjad ni skoraj ali popolnoma zatrita. To pomeni uničevanje življenja narave, ki ga ni mogoče z ničemer opravičiti.

Kot že rečeno, je nujno obstoječe življenjske možnosti divjadi ohranjati in po možnosti še izboljševati na vsej gozdni površini. Teh po vsej površini gozda že danih možnosti za življenje namreč ni mogoče nadomeščati z izločanjem posebnih, samo divjadi namenjenih površin – ne glede, kako so velike, razporejene in za divjad urejene. Življenja narave namreč ni mogoče razporejati po kakršnih koli že birokratsko zamišljenih predalih. Ravno zato, ker sta gozd in divjad med seboj tesno povezana in soodvisna celota, sta lahko med seboj usklajena samo kot nedeljiva celota in ne po takšnih ali drugačnih delih. Pač pa je izločanje posebej divjadi namenjenih in zanjo urejenih površin zaželen pripomoček za utrjevanje ravnotežja med gozdom in divjadjo, a samo s pogojem, da je populacija divjadi popolnoma prilagojena že obstoječim življenjskim možnostim na vsej površini gozda in da se te možnosti prav nikjer bistveno ne krčijo.

Glede na vse doslej rečeno mora torej usklajevanje pri vzpostavljanju ravnotežja med gozdom in divjadjo poskrbeti na vsej površini za takšen način obravnavanja gozda, ki že danih možnosti za življenje divjadi zagotovo ne krči, ampak jih ohranja in po možnosti še izboljšuje. Tako pa učinkuje predvsem malopovršinsko sonaravno gospodarjenje z gozdom, ki s skupinsko naravno obnovo oblikuje v gozdnih sestojih čim večjo pestrost in razgibanost, tako po drevesnih vrstah, debelinah in starostih, kot po vertikalnem in horizontalnem sklepu krošenj. V teh sestojih naj ne bi nikjer manjkalo plodonosnih drevesnih in grmovnih vrst, ki glede na rastlinske združbe, ki jim sestoji pripadajo, v njih lahko uspevajo. Ohranitvi vseh različnih oblik življenja v gozdu od žuželk do ptic in sesalcev, zato pa tudi ravnotežju med gozdom in divjadjo, so še posebno v prid vse negozdne površine v strmjenem gozdu. Na prehodih gozda v negozdno površino, še zlasti, če

je gozdni rob gosto zaraščen z grmovjem in se galerijsko dviga proti visokim krošnjam, nastajajo izredno ugodni življenjski pogoji za najrazličnejše živalske vrste in tudi za divjad. Pojav je v biologiji znan kot »robni efekt«. Zato je pogozditev vseh čistin v gozdovih skrajno nesmotno ravnanje. Prav tako nezaželeno je tudi velikopovršinsko obravnavanje gozda, še zlasti ob umetnem obnavljanju, kjer oblikujemo obsežene enomerne sestoje, v katerih prevladuje samo ena drevesna vrsta. Takšno obravnavanje gozda dolgoročno vedno krči življenjske možnosti divjadi in zato izpodjeda uravnoteženost gozda in divjadi. Ker je torej uravnoteženost med gozdom in divjadjo odvisna v pretežni meri od stanja gozda na vsej njegovi površini, mora usklajevanje, doslej izključno v čim večjo proizvodnjo usmerjeno gozdnogojitveno ukrepanje, ustrezno prilagoditi sodobnemu večnamenskemu gozdu, ki mora zagotoviti trajni obstoj vsem oblikam življenja v gozdu in med njimi tudi divjadi.

3.9. Usklajevanje je možno samo po ekološko zaokroženih enotah

Divjad ne živi v naključnih skupinah, ampak v organiziranih življenjskih skupnostih, imenovanih populacije. Populacija večine vrst velike parkljuste divjadi pa živi na razsežni, po nekaj 10.000 ha veliki, z naravnimi mejami v ekološko celoto zaokroženi površini, imenovani naselitveno območje populacije. Po svojem naselitvenem ali življenjskem območju se populacija določene vrste divjadi seli v skladu z letnimi časi in dogajanjem v populaciji iz letnih v zimski bivališča, se po določenih okoliših zbira na svatovanje in spet druge samice polegajo mladiče. Usklajevanje je zato mogoče samo, če pri posegih v številčnost in sestavo upoštevamo populacijo kot nedeljivo naravno celoto na vsej površini, kjer živi. Ker je torej mogoče vzpostavljati in vzdrževati ravnotežje samo med celoto populacije divjadi in celoto življenjskega okolja, na katerem ta populacija živi, bo usklajevanje uspešno samo, če po enotnih načelih obravnava okolje in divjad na dovolj razsežnem in z mejami, ki jih divjad poredko prehaja, ekološko tako zaokroženem območju, da

živi na njem v vseh letnih časih vsaj pretežni del, če ne kar celotna populacija divjadi. Ker stopata v medsebojne odnose vedno populacija divjadi kot celota in njeno življenjsko okolje na celotnem območju, kjer ta populacija živi, je mogoče samo v okviru take v naravi določene celote območja ugotavljati medsebojne odnose (gozdnega) okolja in divjadi in jih zatem na celoti območja tudi ustrezno uravnati. V tem je tudi razlog, da uspešno usklajevanje sploh ni mogoče po manjših, iz ekološko zaokroženih območjih z umetnimi mejami izločenih površinah, kot so to posamezna lovišča, gozdnogospodarske enote, občine in kar je še takih gospodarskih ali upravnih enot. Po takšnih enotah ločeno usklajevanje je podobno prizadevanju, ki skuša v isti posodi vzpostaviti gladino tekočine v različnih višinah. Kakor določajo fizikalne zakonitosti, ki jim ni mogoče kljubovati, enotno višino gladine v posodi, tako tudi ekološke zakonitosti postavljajo meje, v katerih živi enotna populacija divjadi v naravi, s tem pa določajo tudi območje, na katerem se oblikujejo odnosi populacije z okoljem in se izravnavajo vsi učinki na divjad in okolje. Zato obravnavanj divjadi ločeno po loviških ali drugih manjših enotah populacijo ne more uravnati z okoljem, ampak jo lahko samo dezorganizira in s tem neuravnoteženost kvečjemu poveča. Torej je enota za uspešno usklajevanje lahko samo z ekološkimi zakonitostmi določeno območje. Ker naši lovci tega niso mogli – ali hoteli – dojeti, so ravno zaradi usklajevanja različnih interesov 1976. leta uzakonjena lovskogojitvena območja v ta namen docela neprimerna. Nad prvotno geografsko-ekološkim konceptom za njihovo oblikovanje so namreč kasneje prevladale tradicionalistične težnje lovcev, vajenih povezav v območne lovske zveze. Zato je večina današnjih lovskogojitvenih območij namesto, da bi bila naravne ekološke celote, na katerih bi živele enotne populacije divjadi, postala površina, na kateri so mimo vseh naravnih, gospodarskih in upravnih mej s tradicionalnimi društvenimi vezami povezani med seboj samo lovci. Da v takih razmerah usklajevanje ni steklo, kot bi moralo in da sedanja lovskogojitvena območja niso izpolnila svoje temeljne naloge, zato ne preseneča. Prav

zaradi uspešnejšega usklajevanja bo zato nujno lovskogojitvenim območjem določiti drugačne okvire. Veliko razlogov govori za to, da bi bilo še najbolj smotno meje lovskogojitvenih območij poistovetiti z mejami že obstoječih gozdnogospodarskih območij. Dosedanja praksa je namreč pokazala, da je do resnega usklajevanja prišlo predvsem na pobudo gozdarstva povsod, kjer se lovskogojitveno območje domalega prekriva z gozdnogospodarskim.

Ne gre tudi spregledati, da je gozdarstvo pri nas doslej izven lovstva edina dejavnost, ki v svojih gozdnogospodarskih načrtih obravnava tudi divjad in njene življenjske možnosti na površinah, s katerimi upravlja. Zato so po gozdnogospodarskih območjih strokovno zbrani, pregledno urejeni in še grafično na kartah vrisani številni pomembni podatki o življenjskem okolju divjadi. Edini pogoj, ki bi ga današnja gozdnogospodarska območja za uspešno obravnavanje divjadi še morala izpolniti je, da bi v vseh primerih, ko si dvoje ali več območij med seboj deli ekološko zaokroženo enoto npr. določenega pogorja, vzpostavila tesno strokovno sodelovanje in obravnavala celotno naravno območje in njegovo populacijo divjadi kot nedeljivo celoto z enotnimi ukrepi in skupnim ciljem. Težko si je zamisliti razloge, da temu tudi v praksi ne bi moglo biti tako.

3.10. Ker številčnosti divjadi ni mogoče ugotoviti, mora usklajevanje temeljiti na poznavanju odnosov med divjadjo in okoljem

Podatki o »pomladanski številčnosti« divjadi po posameznih loviščih so za namene usklajevanja (in tudi vsakega drugega resnega obravnavanja divjadi) docela neuporabni. Enkrat je nujno popolnoma jasno poudariti, da so ti podatki o številčnosti, izraženi v absolutnih številkah, neresnični. Danes je neizpodbitno dokazano, da z navadnimi opazovanji v naravi – tudi veselnimi in sistematičnimi – iz povsem objektivnih razlogov ni mogoče niti približno točno ugotoviti absolutne številčnosti parkljaste divjadi. Z opazovanjem dobljena ocena številčnosti parkljaste divjadi je v najboljšem primeru 50 % od dejanske številčnosti divjadi v naravi, zelo pogosto pa je napaka pri

oceni številčnosti tudi mnogo večja. Prav tako so s praktičnimi preizkusi dognali, da do bolj točnih rezultatov o številčnosti ni mogoče priti niti s štetjem divjadi na posebej za ta namen organiziranih pogonih niti s štetjem na krmiščih niti s pomočjo drugih znanih načinov neposrednega štetja. Vse te ugotovitve v polni meri veljajo za srnjad in jelenjad pa tudi za gamsa v gozdnem okolju.

Zaradi sezonskih premikov populacije divjadi po njenem širšem ekološko zaokroženem območju, zlasti pri jelenjadi in gamsu, mestoma pa tudi pri srnjadi, sploh ni mogoče govoriti o številčnosti divjadi v posameznem lovišču, še manj pa o sestavi tega števila po zastopanosti obeh spolov in posameznih starostnih skupin. Ker se število in sestava divjadi zaradi sezonskih premikov v mejah posameznega lovišča ali druge iz območja izvzete površine tudi po nekajkrat na leto spremeni, je mogoče govoriti samo o številčnosti in sestavi celotne populacije divjadi na celotnem območju, po katerem se v toku letnih časov premika. Zaradi sezonskih premikov populacije divjadi in zato, ker divjad v nobenem letnem času ni enakomerno razporejena po površini, predvsem pa seveda zato, ker že skupne številčnosti divjadi praktično ni mogoče ugotoviti v točni absolutni vrednosti, je docela brez vrednosti tudi izračunavanje, koliko glav te ali druge vrste divjadi pride na enoto površine npr. 100 ali 1000 ha.

Ne glede na vsa ta dognanja pa pri nas, kot tudi še marsikje po svetu, vsako leto ugotavljajo ne samo skupno »pomladansko številčnost« posameznih vrst divjadi, temveč pri veliki divjadi tudi to, kako natanko je to število sestavljeno po razmerju med spoloma, po zastopanosti starostnih skupin in celo kakovosti živali. Ti podatki, izraženi v absolutnih številkah, so podlaga za vse ukrepanje pri obravnavanju divjadi, vključno z odstrelom. Če torej vemo, da so že podatki o številčnosti za 1 do 3-krat nižji od dejanskega števila divjadi v naravi – to pomeni kar nekajkratni letni prirastek populacije – ne preseneča, da je na oceni absolutne številčnosti divjadi zasnovano lovsko gospodarjenje pripejalo pri nas in v svetu do takšne neuravnoteženosti divjadi z okoljem (gozdom) kot jo poznamo.

Tudi v primeru, da bi bilo mogoče divjad dovolj točno prešteti – kar pa, kot že rečeno, ni mogoče – pa podatek o njeni absolutni številčnosti gospodarjenju ne bi posredoval najpomembnejše informacije za ukrepanje. Za obravnavanje divjadi in njenega okolja namreč ni odločilnega pomena podatek, koliko natanko divjadi na nekem območju živi, pač pa mora vedeti, ali je ta divjad z življenjskimi možnostmi na območju ravno še v ravnotežju, ali je te možnosti že presešla in okolje že preveč izkorišča ali pa divjad na območju danih življenjskih možnosti sploh še ne izkorišča v dopustni meri. Skratka, za obravnavanje divjadi je brezpozgojno potrebno predvsem poznavanje relativnega odnosa divjadi in okolja v razmerah danega območja. Gospodarjenje – in uspešno usklajevanje – mora odgovoriti samo na vprašanje ali je v danem naravnem prostoru divjadi ravno prav, preveč ali bi je smelo biti še več – ne glede ali je v tem prostoru absolutna številčnost divjadi takšna ali drugačna, visoka ali nizka. Odgovor na to vprašanje pa ne more dati še tako natančno ugotovljena absolutna številčnost, ampak samo kazalci, ki na divjadi in v okolju jasno pričajo o njenem medsebojnem odnosu.

3.11. Kolikšna je usklajenost odnosov med divjadjo in okoljem kažejo biološki kazalci pri divjadi in v okolju

Informacijo o relativnem odnosu divjadi in okolja na površini danega območja je mogoče dobiti s sistematičnim evidentiranjem in strokovno analizo kazalcev – bioindikatorjev – na uplenjeni in živi divjadi ter na rastlinstvu, s katerim se divjad preživlja. Rezultati analiz v posameznem letu evidentiranih bioindikatorjev prikažejo stanje odnosov okolja in divjadi v tem času. Primerjava rezultatov analiz iz več zaporednih let pa s svojimi trendi nakazuje smer razvoja teh odnosov bodisi v zaželeni ali nezaželeni smeri. Zato ta primerjava in trendi, ki jih nakazuje, pomenijo tudi stalno kontrolo uspešnosti med divjadjo in v okolju storjenih ukrepov gospodarjenja oziroma usklajevanja. Na ta način je zagotovljena sprotna ocena uspešnosti ukrepanja, kar omogoča izpopolnjevanje ali stopnjevanje uspešnih

in opuščanje neučinkovitih ali celo škodljivih ukrepov. Pri obravnavanju divjadi in okolja na osnovi evidentiranja in analiz bioindikatorjev je mogoče ukrepe sproti spremljati s kontrolo učinkov. Zato je takšno gospodarjenje tudi strokovno in odgovorno ter omogoča uspešno usklajevanje. Žal tega ni mogoče trditi o gospodarjenju z divjadjo, ki izhaja iz dvomljivih ocen pomladanske številčnosti divjadi. Ukrepov takega gospodarjenja sploh ni mogoče kontrolirati, zato običajno prej ali slej pripeljejo do neuravnoteženosti, zaradi katere začeta propadati gozd in divjad.

Obravnavanje divjadi in okolja na podlagi bioindikatorjev pa seveda zahteva nekaj več strokovnosti in dela kot pri nas običajno lovsko gospodarjenje. Vendar niti strokovnost niti delo nista tako zahtevna, da bi ga z nekaj dobre volje in truda tudi v naših razmerah ne zmogli.

Od lovstva zahteva predvsem enotno in vestno evidentiranje podatkov o vsej uplenjeni divjadi na vsem lovskogojitvenem območju. Evidentirati je potrebno:

- datum in kraj uplenitve, spol in starost divjadi (v ta namen je potrebno pri parkljasti divjadi odvzeti in kot dokaz predložiti spodnjo čeljust);

- točno telesno težo vselej na enak način iztrebljene in enako tehtane divjadi.

Že analiza tako evidentiranih tež divjadi, smiselno grupiranih po spolu in starostnih skupinah, ki jim je mogoče zanesljivo določiti starost, daje prve vtise o stanju uravnoteženosti. Če so za posamezne grupe izračunane povprečne teže zadovoljive, je stanje verjetno bliže ravnotežju kot če so izrazito nizke. S primerjavami povprečnih tež iz posameznih zaporednih let lahko dobimo trende, ki kažejo ali ukrepanje med divjadjo stanje v okolju uravnoteženosti približuje ali sploh ne učinkuje ali pa se celo od uravnoteženosti oddaljuje. Pri teh primerjavah so zlasti značilna gibanja povprečnih tež mlade divjadi v 1. in 2. letu življenja.

Osnovno evidenco o uplenjeni divjadi je zaželeno dopolniti:

- s pošiljanjem notranjih organov, predvsem prebavil in pljuč na pregled, kjer naj se ugotovi stopnjo zaparazitiranosti divjadi in morebitna druga obolenja. Višja stopnja

zaparazitiranosti in pogoste bolezni kažejo na neuravnoteženost;

- s pošiljanjem maternic uplenjenih samic v preiskavo, ki ugotovi delež oplojenih. Visok delež oplojenosti zlasti mladih samic kaže na večjo uravnoteženost, medtem ko pri izraziti neuravnoteženosti med najmlajšimi sploh ni oplojenih. Iz deleža oplojenosti je mogoče sklepati tudi o višini prirastka populacije.

To vedenje o prirastku populacije je mogoče po poganju mladičev, ko ti začnejo slediti materam, dopolniti tudi tako, da si v določenem razdobju enega do dveh mesecev zapisujemo vse opažene samice in vse opažene mladiče. Enostaven izračun pokaže, koliko je približno odstotek prirastka na število samic v posameznem letu. Tudi iz trendov gibanja na ta način ugotovljenega prirastka je mogoče sklepati, kakšno je stanje odnosov med okoljem in divjadjo;

- zelo priporočljivo je tudi pošiljanje želodcev v različnih letnih časih uplenjene divjadi v preiskavo vsebine. Te raziskave kažejo, katere rastlinske vrste v posameznih letnih časih izkorišča divjad za preživljanje.

Vse podatke o divjadi bi morale zbirati lovske organizacije v okviru lovsko-gojitvenega območja. Za strokovno obdelavo teh podatkov bi bilo nujno – najbolje skupaj z gozdarstvom in v okviru gozdarstva – organizirati v lovskogojitvenem območju ustrezno strokovno službo. Če primerjamo s škodo, ki nastaja zaradi nestrokovnega obravnavanja divjadi po gozdovih in na poljih, bi bili izdatki za tako strokovno službo pravi drobiž. Brez ustrezno izobraženega strokovnjaka na območju, ki bi evidentirane podatke analiziral, jih med seboj primerjal in ocenil v luči vseh drugih pomembnih dogajanj v okolju, zlasti klimatskih, si strokovnega obravnavanja divjadi, ki je pogoj za usklajevanje, ni mogoče niti zamisliti.

Ob evidentiranju bioindikatorjev pri divjadi je brezpogojno nujno evidentirati tudi

bioindikatorje v okolju. To so kazalci, ki kažejo stopnjo izkoriščanja rastlinstva za preživljanje divjadi. V ta namen je potrebno po vsej površini območja po določenem sistemu razvrstiti zadostno število ploskev velikosti 5x5 ali 7x7 m in na njih vsako leto ali v presledkih nekaj let popisati skupno število primerkov posameznih rastlinskih (drevesnih) vrst in koliko od tega števila je poškodovanega zaradi objedanja divjadi. Vse delo v zvezi s ploskvami in popisi lahko opravijo samo gozdarski strokovnjaki, ki to marsikje v Sloveniji tudi že delajo. Izdelane so tudi vse metode za popise in njihovo statistično obdelavo. Priказi stanja uravnoteženosti in trendi, dobljeni s primerjavami teh stanj v posameznih letih morajo imeti odločilno težo pri usmerjanju ukrepov med divjadjo in v okolju. Šele primerjava kazalcev v okolju s kazalci na divjadi namreč omogoča pravilno oceno stanja uravnoteženosti gozda in divjadi.

4. SKLEP

Gozdarstvo že leta opozarja na neuravnoteženost gozda in divjadi, ki vse resneje ogroža že sicer z drugimi negativnimi vplivi obremenjene gozdove. Še posebno so ta opozorila številna v zadnjem času. Kakor so takšna opozorila koristna za seznanjanje javnosti z marsikod že nevzdržnim stanjem neusklajenosti, pa že dolgo ne povedo nič novega. Bolj ali manj strokovno ponavljajo opisovanje stanja v gozdovih, o katerem že večina ljudi ve, da je zelo resno. Danes bi verjetno našli že malo celo lovcev, ki bi zanikali škodo od divjadi v gozdovih. Zato bi bil čas, da bi gozdarstvo storilo korak dalje in od opisovanja stanja v gozdovih prešlo k predlaganju poti za reševanje tega stanja. Ta korak je nujen, kajti statično opisovanje stanja, tudi še tako argumentirano, stanja zagotovo ne bo spremenilo. Zato naj bo ta prispevek poskus nakazati pot, ki bi jo morali v prihodnje ubirati.